

રૂપીયા વાપરવાની છુટ મળી છે. તેમાં ૧૦૬ કરોડ અગાઉના વપરાયા વિનાના પડી રહેલા તે જ અને નવા માત્ર ૧૦૭ કરોડ રૂપીયા મળ્યા.

૨-આ રૂપીયામાંથી આવના એક વર્ષમાં લીશ કરોડ રૂપીયા સ્ટર્લિંગમાંથી ડોલરમાં ફેરવી આપવામાં આવશે. પછીના બે વર્ષમાં કેટલા રૂપીયા ડોલરમાં ફેરવી આપવામાં આવશે તેનો નિર્ણય એ વખતે થશે.

૩-બ્રિટીશ સરકારે હિંદમાં જે લશ્કરી સરંજામ હિંદી સરકારને સોંપી દીધે છે, અને જેની ચોપડાની મીમન પાંચ અબજ રૂપીયા બતાવવામાં આવી હતી તેનું કાયમી નિરાકરણ ૧૩૩ કરોડ રૂપીયે કરવામાં આવ્યું છે અને તે રકમ સ્ટર્લિંગ પુરાંતમાંથી બ્રિટીશ સરકારને ચુકવાઈ જશે.

૪-હિંદી સરકાર અને પ્રાન્તિય સરકારો વતી ઇંગ્લેન્ડમાં રહેલા પેન્શનરોને જે રકમ દર વર્ષે ફેબ્રુઆરી મહીના ચુકવવી પડે તેમ છે તે બધું બ્રિટીશ સરકાર હિંદ વતી ચુકવશે અને તેનાં બદલામાં બ્રિટીશ સરકારને સ્ટર્લિંગ પુરાંતમાંથી ૨૨૪ કરોડ રૂપીયા આપી દેવાયા છે.

૫-સ્ટર્લિંગ પુરાંતનું બાબત નામ રૂપ પોણા ટકા નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

સ્ટર્લિંગ પુરાંતમાંથી આ ત્રીવર્ષીય કરાર મુજબની બંધી રકમ ઉપડી ગયા પછી હિંદ ખતે ૧૦૬૫ કરોડની પુરાંત બાકી રહેશે. તેમાંથી ૨૬૫ કરોડ રૂપીયા ચલણી નાણા સામે અનામત રહેશે. હિંદ વાપરી શકે તેવી સ્ટર્લિંગ પુરાંત ત્રણ વર્ષની આખરે આઠ અબજ રૂપીયા રહેશે.

હિંદી સરકારના નાણાપ્રધાનનો મોટામાં મોટો સંતોષ એ છે કે આ સ્ટર્લિંગ પુરાંત ઘટાડવાની કે માંડી વાળવાની કોઈ વાત જ બ્રિટીશ સરકારે રજૂ કરી નથી. એટલે હવે તે આપણું લેણું સાચું થયું. હવે તેમાં કાંઈ કરવાની વાત ટકશે નહિ. જો કે આ ત્રીવર્ષીય કરારના લખાણમાં આવી કોઈ વાતનો નિર્દેશ નથી તે સ્પષ્ટ વાત છે.

હિંદના પાયાના ઉદ્યોગો માટે, જેની વિકાસ માટે, ઉદ્યોગોના થસાયેલા યંત્રોને બદલવા માટે અને ડ્રગલો અટકાવવા માટે પરદેશીમાંથી હિંદને મોટા પ્રમાણમાં વસ્તુઓ આયાત કરવી પડશે. તેના પ્રમાણમાં તેમ જ આગલા કામચલાઉ બે કરોડની સરંજામણીમાં ત્રણ વર્ષ માટે માત્ર ૧૦૭ કરોડ રૂપીયા છુટા કરવામાં

આવે તે ઘણા ઓછા છે.

પણ તેમાં હિંદી સરકારનો તેટલો જ દોષ છે. આગલા બે કામચલાઉ કરારોમાં ૧૧૦ કરોડ રૂપીયા વાપરવાની છુટ મળી તે બીલકુલ વાપર્યા નહિ. તેથી જે રીતે આપણો કેમ્પસ નખ્યો પડે છે. (૧) આગલા અનુભવ ઉપરથી આપણી વપરાશ ઓછી અંકાય (૨) નવા કરારમાં એક સામટી મોટી રકમ છુટી થાય નહિ. એટલે જુની બચત અને નવી રકમ ભેગી ગણાય.

તે જ રીતે ડોલરમાં ફેરવી આપવાને લગતી કલમ પણ બહુ સંતોષકારક નથી; પરંતુ ધીરે ધીરે ઘણા દેશો સ્ટર્લિંગના ચલણ ઉપર આવતા બન્યા છે તે મોટી રાહત છે.

લશ્કરી સરંજામની અને ધીરાણ પટ્ટા નીચે આપેલી કેટલીયે વસ્તુઓની આખી રકમ અમેરિકાએ ઇંગ્લેન્ડ પાસેથી બીલકુલ લીધી નહોતી તેમ જ આવી વસ્તુઓ વેચવા જતા સાધારણ રીતે જે કિંમત ઉપજે છે તે જોતા પાંચ અબજની કિંમતનો સરંજામ આપણને ૧૩૦ કરોડ રૂપીયામાં મળ્યો તેમાં કોઈ ભારે લાભ જેવું નથી. ઠીક છે કે સ્ટર્લિંગ પુરાંતમાંથી બારોબાર પત્યું તેટલી નીરાંત.

તેવું જ લગભગ પેનશનોનું છે. પણ તેમાં બ્રિટીશ સરકારની મોટામાં મોટી કાવટ એ છે કે આ બદલે તેમણે પોતાની પ્રજાની હિંદ પાસેથી લેવાના પેનશનો આજથી મેળવી લીધા.

સ્ટર્લિંગ પુરાંતનો ખરો નિકાલ ત્યારે થાય કે જ્યારે બ્રિટીશ પ્રજાની હિંદમાં રહેલી મોટી મિલકતો હિંદને વેચી દેવામાં આવે અને બાકીની રકમના રીતસર હપ્તા કરી કાયમી કરાર કરી નાખવામાં આવે.

નહિતર આવા કામચલાઉ કરારથી ગમે તેટલા સ્ટર્લિંગ છુટા કરવામાં આવે પણ જ્યાં માલ ખરીદવાની જગતમાં પડાપડી છે ત્યાં લેણા પેટે આપણને માલ આપવાની તેઓને શી ઉતાવળ હોય? છુટેલા સ્ટર્લિંગ વગર વપરાયેલા રહેવાનું એક કારણ કદાચ આ પણ હોય; પરંતુ હવે ઘણા દેશોમાં સ્ટર્લિંગનું હુંડીઆમણ ચાલુ થયું છે એટલે માલ ખરીદવાની અગાઉ જેવી મુશ્કેલી નહિ રહે.

છતાં રાજકીય ક્ષેત્રમાં કામ કરવાને ટેવાયેલા આપણા પ્રથમ પંક્તિના કાર્યકર્તાઓએ આ શુદ્ધ આર્થિક ક્ષેત્રમાં માથું મારવું પડશે. આર્થિક પ્રશ્નો પ્રજા માટે જીવનમરણના પ્રશ્નો છે. રાજકીય એકમીબળ ઉપર અવાજબીને પ્રજાની પ્રગતિના સાધન રૂપ બને છે.

આપાલાલ કેશવલાલ દોશી.

જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વિભાગ અને સંવત્સરિપર્વનો ઝગડો.

આજ કાલ કેટલાક સમયથી જૈન સમાજના શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વિભાગને તિથિનું ભૂત વળગ્યું છે. આ ભૂતની પકડના પરિણામે આચાર્યો આચાર્યો અને પ્રત્યેકના અનુયાયી શ્રાવકો શ્રાવકો વચ્ચે ઝગડા ચાલ્યા જ કરે છે અને તેનો હજુ કોઈ અંત જ આવતો નથી. જે બાબત સામાન્ય દૃષ્ટિએ બહુ જ નજીવી અને સહેલાઈથી નિરાકરણ થવા યોગ્ય લાગે તે બાબત જૈન સમાજમાં એક ચલુ ઝગડાનું મૂળ બની રહેલ છે. આજ કાલ આવો મતભેદ અને પક્ષભેદ આગામી પચીસણના અંતે આવતું સંવત્સરિપર્વ ઝગરે ઉજવવું તે પ્રશ્ન પરત્વે શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વિભાગમાં ઉભો થયેલ છે. સાધારણ: ભાદરવા શુદ્ધ ૪ ને સંવત્સરિના દિવસ તરીકે કંઈ કાળથી સુકરર કરવામાં આવેલ છે. આ ચોથને સપ્ટેમ્બર માસની છઠ્ઠી તારીખે ગેઠવવી કે સાતમી તારીખે ગેઠવવી એ બાબત જૈન સમાજના આગેવાન આચાર્યો વિષે મતભેદનો વિષય બની રહેલ છે. છઠ્ઠી તારીખે સોમવાર આવે છે; સાતમી તારીખે મંગળવાર આવે છે. કેટલાક ગ્રાણીતા આચાર્યોએ સાતમી મંગળવારના પક્ષમાં પોતાનો નિર્ણય જાહેર કર્યો છે. આગેવાન

ધારક' શ્રી. સાગરાનંદસૂરિએ છઠ્ઠી તારીખ અને સોમવારને સંવત્સરિના શુભ દિવસ તરીકે સ્વીકારેલ છે. સાગરાનંદસૂરિના અનુયાયીઓ તેમજ સંમત કરેલ દિવસે અને અન્ય આચાર્યોના અનુયાયીઓ તેમજ જાહેર કરેલ દિવસે સંવત્સરિ ઉજવશે અને જ્યાં એક સ્થળે અને એક જ ઉપાશ્રયે બંને પક્ષના અનુયાયીઓ એકઠા થવાના હશે ત્યાં બંને કાંઈ સમજાવતી ઉપર અવાયું નહિ હોય તો સંવત્સરિના દિવસે સંવત્સરિના જ કારણે બંને પક્ષો પરસ્પર ઝગડશે અને એકમેક પ્રત્યેના દોષોની ક્ષમાપના કરવાને બદલે કલેશ કંકાસ અને વેરઝેરની વૃદ્ધિ કરશે.

આમ સંવત્સરિના દિવસ કયો રખવો એ બાબત વિષે મતભેદ કેમ ઉભો થયો છે તે જેમને આ બાબતની કશી માહિતી નથી તેમને સમજાવવાની જરૂર છે. હિંદુ કે જેમાં જૈનોનો સમાવેશ થતો જ આવ્યો છે તે હિંદુ પંચાંગનું વર્ષ ચંદ્રની ગતિના આધારે નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે, જ્યારે અંગ્રેજી પંચાંગનું વર્ષ સૂર્યની ગતિ ઉપર નિર્માણ કરવામાં

આવ્યું છે. સૂર્યને પૃથ્વી આસપાસની અથવા તો આજના ખગોળશાસ્ત્ર પ્રમાણે પૃથ્વીને સૂર્ય આસપાસની પ્રદક્ષિણા પૂરી કરતાં ૩૬૫ દિવસ લાગે છે, અને આ ૩૬૫ ને બાર ભાગમાં વહેંચી દેખને અગ્રેજી બાર મહીના નક્કી કરવામાં આવ્યા છે, હિંદુ મહીનો શુદ્ધ ૧ થી વદ અમાસ સુધીનો હોય છે અને આ મહીનો કદી ૨૯, કદી ૩૦ અને કદી ૩૧ દિવસનો હોય છે અને આખું વર્ષ લગભગ ૩૫૫ દિવસનું હોય છે અને સૌથી વર્ષ સાથે તેનો મેળ મેળવવા માટે દર ત્રણ વર્ષે હિંદુ વર્ષમાં એક અધિક માસ આવે છે. હવે ચંદ્રની અનિયમિત ગતિને લીધે શુદ્ધ એકમથી પુનઃગતિ મુક્ત અથવા તો વદ એકમથી અમાસની મુક્ત પુરા પંદર દિવસની હોતી નથી. કોઈ પખવાડીયું ૧૪ દિવસનું તો કોઈ પખવાડીયું ૧૬ દિવસનું હોય છે. આ કારણે પખવાડીયાની તિથિઓમાં કદિ વૃદ્ધિ અથવા તો કદિ ક્ષય આવે છે.

તિથિઓ આમ તો બધી જ સરખી છે. એમ છતાં પણ સામાન્ય માનવીઓથી બધા દિવસ કંઈક સંયમ પાળી ન શકાય કે વન નિયમ ઉપવાસાદિ જેવી વિશિષ્ટ ધર્મકરણી થઈ ન શકે એ ધ્યાનમાં લેખને તેમ જ જે કાંઈ થાય તે સમુદાયમાં સમુદાયમાં અને એકસરખી રીતે થવું જોઈએ એ ધોરણ સ્વીકારીને લગભગ બધા દિવસના ગળે આવતી એક એક તિથિને જૈન સંપ્રદાય તરફથી વિશિષ્ટતા આપવામાં આવી છે અને એને પર્વતિથિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. હવે શુદ્ધ પંચાંગના ધોરણે તો કોઈ પણ તિથિની વૃદ્ધિ પણ આવે અને ક્ષય પણ આવે. આમ થાય તો વ્રતનિયમેને લગતું નક્કી કરવામાં આવેલું સમુદાય ધોરણ શી રીતે જળવાય? આ સમસ્યાનો નીકાલ જૈન સંપ્રદાયે ઓવી રીતે કર્યો છે કે જ્યારે કેઈ પણ પર્વતિથિનો ક્ષય આવે ત્યારે પર્વતિથિની આગળની તિથિનો ક્ષય ગણવો અને જ્યારે કોઈ પર્વતિથિની વૃદ્ધિ આવે ત્યારે તે પછીની તિથિની વૃદ્ધિ ગણવી અને પર્વતિથિને એમને એમ કાયમ રાખવી. દાખલા તરીકે પર્વતિથિ આઠમ હોય અને તેનો શુદ્ધ પંચાંગના ધોરણે ક્ષય આવતો હોય તો સાતમનો ક્ષય કરવો અને વૃદ્ધિ આવતી હોય તો નોમની વૃદ્ધિ કરવી અને આઠમને કાયમ રાખવી. આનો સાદો અને સીધો અર્થ એ થયો કે જૈન સંપ્રદાયે તિથિની પંચાંગગત શુદ્ધિને ધર્મકરણીની સામુદાયિક નિયમિતતાની અપેક્ષાએ ગોળું લેખી છે અને આ પર્વતિથિઓ તો બધા એકસરખી રીતે સ્વીકારે અને ઉજવે એવું ધોરણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

હવે આગામી સંવત્સરના અંગે પ્રસ્તુત પ્રશ્ન એ રીતે ઉપસ્થિત થાય છે કે ભાદરવા શુદ્ધ ૫ નો શુદ્ધ પંચાંગની ગણતરીએ ક્ષય આવે છે. પણ પાંચમ તો જૈન સંપ્રદાયના ધોરણે એક પર્વતિથિ ગણાય છે તેથી પાંચમનો ક્ષય તો થઈ ન જ શકે. તો પછી ચાલુ પરંપરા મુજબ આગળની યોચનો ક્ષય કરવો જોઈએ. આમ તો યોચ પર્વતિથિ નથી ગણાતી, પણ તે જ દિવસે સંવત્સરિપર્વ આવતું હોવાથી તેને તો એક મહાન પર્વતિથિ સમાન લેખવી જોઈએ અને તો પછી તે યોચનો પણ ક્ષય કેમ કરાય? આમ હોવાથી યોચની આગળની ત્રીજનો ક્ષય કરવો ઘટે છે એમ છે મત શ્રી. સાગરાનંદસરિનો. અન્ય આચાર્યો આમ પાંચમની આગળ બે દિવસ સુધી જવાને બદલે એક અપવાદ તરીકે પાંચમ પછી આવતી છંદનો ક્ષય કરવાનું સૂચવે છે.

સંવત્સરિને લગતા મતભેદનું મૂળ સ્વરૂપ આ પ્રકારનું છે. અલગ-અલગ દરેક પક્ષકાર આચાર્ય પોતપોતાના મતના સમર્થનમાં બીજી અનેક શાસ્ત્રીય અને પંચાંગી દલીલો ઉમેરી હશે. પણ મૂળ પ્રશ્ન આખરે પાંચમના ક્ષયને ક્યાં ગોઠાવો એટલો જ છે. અલગ-અલગ આવી નાની બાબતમાં પણ દરેક આચાર્યને પોતપોતાના શાસ્ત્રીય જ્ઞાન અને

માહિતી અનુસાર પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય રજૂ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે પણ જ્યારે સંવત્સરિ જેવા મહત્વના દિવસને યોગ્ય કરવાનો સવાલ હોય અને એ પણ આખો સમુદાય એક સાથે ઉજવે એ અનેક દ્રષ્ટિએ ઘટ અને આવશ્યક હોય ત્યારે જવાબદાર આચાર્યોએ આવા મતભેદમાંથી સમાજના ભાગલા ન પડે અને પરસ્પર ઠડવાશ પેદા ન થાય એ હેતુથી જેમ અને તેમ જરૂરિયાતે એકમત ઉપર આવવાનું જરૂરી લેખાય અને આવા સંયોગમાં કોઈ પણ શાસ્ત્રો માનવી કાં તો સમાધાન કરી લે અથવા તો પોતાનો આગ્રહ છોડી દે, પણ આવી નાની બાબતમાં વીખવાદ તો કદિ પણ ઉભો થવા ન દે. પણ આ શાસ્ત્રપણ, દીર્ઘદૃષ્ટિ, લોકસંપ્રદાની વૃત્તિ, એકતા અને સંગઠનની યુદ્ધિ આપણા આચાર્યોએ કંઈ કાળથી ગુમાવી દીધી છે અને પરિણામે ભાગલા, કલેશ અને કંકાસ આપણા સમાજજીવનમાં અનિવાર્ય બન્યા છે. આવા તાત્વિક, વૈજ્ઞાનિક, કે ખગોળની ગણતરી સંબંધમાં જ્યારે જે મત ઉભા થાય છે ત્યારે કોણ સાચું કે કોણ ખોટું એનો એકાન્ત નિર્ણય અશક્ય હોય છે. પ્રત્યેકની માન્યતા સત્યાંશ ઉપર નિર્ભર હોય છે અને સાપેક્ષભાવે સાચ હોય છે. પણ જ્ઞાન અને સંશોધનના ક્ષેત્રમાં મતભેદ અને માન્યતાભેદ એક વસ્તુ છે અને સમાજજીવનમાં અને સમાજધારણના ક્ષેત્રમાં મતભેદ કે માન્યતાભેદને અમુક હદથી આગળ લંબાવવામાં આવે તો તેમાંથી અનર્થની પરંપરા નીપજે છે. અહિં જ વિવેક, સમન્વય, બાંધછોડ અપેક્ષિત રહે છે. કમનસીમે આ વિવેક, સમન્વય યા બાંધછોડ આપણા જૈન સમાજે કંઈ કાળથી ગુમાવ્યા છે અને પરિણામે ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછીનો ઇતિહાસ સંપ્રદાય અને પેટાસંપ્રદાયની ઉદ્ભવપરંપરાથી ભરેલો જોવામાં આવે છે. આમ છતાં પણ સામુદાયિક ધાર્મિક જીવન અને ત્યાં સુધી સુચયિત એકધારે રહે એ હેતુથી દીર્ઘદૃષ્ટિ ધરાવતા પૂર્વપુરુષોએ પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિને આમતેમ ગોઠવીને પર્વતિથિની એકરૂપતા જાળવી રાખી છે. આજે તિથિશુદ્ધિના ચિત્રવિચિત્ર ખ્યાલો જૈનાચાર્યોની સમન્વય યુદ્ધિને ગુંચવી રહેલ છે, ગુંગળાવી રહેલ છે અને પરિણામે જૈન સમાજના સામુદાયિક જીવનની રહી સહી એકરૂપતા ઉત્તરોત્તર નષ્ટપ્રાય થઈ રહી છે. પ્રસ્તુત પ્રશ્નમાં ત્રીજનો ક્ષય થાય કે છંદનો ક્ષય થાય કે આખરે પાંચમનો ક્ષય સ્વીકારી લેવામાં આવે—આ બાબત ગોળું છે. સંવત્સરિપર્વનું ઉદ્ઘાપન સૌ કોઈ એક સાથે કરે એ અતિ આવશ્યક અને મહત્વની બાબત છે. ભારત જૈન મહાપંડિતનું થેડા સમય પહેલાં એક અધિવેશન મળ્યું હતું. તેમાં આખા જૈન સમાજમાં ક્ષેત્રાંતર મૂર્તિપૂજક, દિગંબર અને સ્થાનકવાસી કે તેરાપંથી સર્વ વિભાગમાં પયુષ્ણુ અને સંવત્સરિનું એકીકરણ કરવાની હિલચાલ હાથ ધરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યાં એક જ સંપ્રદાયના જૈનો જોગો સાધારણ રીતે એક જ દિવસે સંવત્સરિપર્વની આરાધના કરતા આવ્યા છે તેઓ આજે જુદા જુદા દિવસે સંવત્સરિ કરવા ઉદ્યુક્ત થયા છે, ત્યાં આખા જૈન સમાજમાં પયુષ્ણુ અને સંવત્સરિના એકીકરણની ભાવના કેવળ દિવસરૂપ જોવી લાગે છે.

જે સમાજમાં મતભેદમાંથી મતભેદ અને તેમાંથી પંથભેદોનો અને પેટાપંથભેદોનો પરંપરા સહેજે ઉદ્ભવ પામ્યા જ કરતી હોય અને કોઈ પણ કાળે પરસ્પરના ભેદો લય પાગવાની અને એકીકરણ ઉભું થવાની આશા અને અવકાશ જ ન દેખાતો હોય એ સમાજનું ભાવી અત્યંત ચિન્તાજનક અને શોચનીય છે એમ કહેવામાં લેશ માત્ર અત્યુક્તિ થતી નથી. એવા સમાજે ઉત્તરોત્તર ઘસાવાનું અને ક્ષીણપ્રાણ બનવાનું જ રહ્યું!

હજુ પણ આપણે ઇચ્છીએ કે આ બાબતમાં સર્વ જવાબદાર આચાર્યો એકમત થાય અને સંવત્સરી પર્વ બધા એક સાથે ગણીને ઉજવવાના નિર્ણય ઉપર આવે.

પરમાનંદ.